

**– JEG FØLTE MEG IKKE UTENFOR, JEG BARE
LIKTE IKKE MEG SELV I DET HELE TATT**

En rapport om utenforskap hos barn og unge
som har vokst opp i fattigdom

Vi har alle et voksenansvar.
Et ansvar for å passe på.
For å tilby en trygg hånd å holde når det trengs.
For å være voksne for barn.

vfb.no

Utgiver:
Ansvarlig redaktør:
Redaksjon:

VOKSNE FOR BARN
Signe Horn
Kirsti Wetterhus, Simen Brændhaugen, Birthe Bratvold og Niclas Tokerud

Design og grafisk produksjon:
Foto/illustrasjon:
Trykkeri:

Voksne for Barn
IStock, Bo Mathisen (portrettbilde av generalsekretær)
CopyCat

© 2021

Innhold

- 5 Forord
- 7 **INNLEDNING**
- 8 Metode og gjennomføring
- 10 Begrepsbruk
- 11 **OM UTENFORSKAP OG FATTIGDOM**
- 12 Hovedfunn
- 13 Profil
- 14 Om fattigdom?
- 18 Årsaker og ansvar
- 20 Hvem har sviktet?
- 22 Skjult eller åpent
- 26 Familie og oppvekst
- 28 Skole
- 32 Vennskap, fritid og sosiale utfordringer
- 35 **OVERGANG TIL VOKSENLIVET**
- 36 Overgangen til voksenlivet
- 39 **PSYKISK HELSE**
- 43 **HVEM OG HVA HJELPER**
- 47 **OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER**
- 48 Å redusere levekårsutfordringer vil også forebygge utenforskap

TAKK

Vi vil rette en stor takk til alle ungdommene som har deltatt i intervjuene og undersøkelsen denne rapporten bygger på. Hver og en av dere har gitt oss uvurderlig innsikt i et viktig tema. Vi vil også takke Respons Analyse som har gjennomført intervjuene og undersøkelsen.

- JEG MÅ ALLTID SI NEI TIL Å VÆRE MED PÅ TING, OG JEG MERKER AT DET GÅR UT OVER HELSEN MIN.

Forord

Fattigdom går i arv. Dårlige levekår påvirker barns mulighet til læring, og mange barn utvikler psykiske helseplager. Økonomisk utsatte barn dropper oftere ut av skolen noe som igjen er en risikofaktor for arbeidsledighet og uførhet, og den negative spiralen fortsetter.

Barns rett til å si sin mening og bli hørt i saker som angår dem er et viktig prinsipp for Voksne for Barn. Derfor har vi snakket med dem det gjelder, de som har vokst opp med dårlige levekår, og nå står utenfor skole eller arbeid. Gjennom dybdeintervjuer og en kvantitativ undersøkelse har de fortalt oss hvordan de har det, hvordan de havnet utenfor, og ikke minst hva som burde vært gjort annerledes og skal til for å komme seg videre.

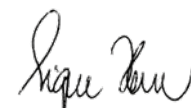
Det de forteller tegner et dystert bilde av unge mennesker som på ingen måte har fått de samme mulighetene som andre barn. Og det er vi som er voksne som har ansvaret.

Som forventet har de fortalt om manglende bursdagsinvitasjoner, russefeiring, feriereiser og fritidsaktiviteter. Men mest av alt handler det om stor ensomhet og et liv preget av psykiske helseplager. Om barn som aldri har lært å knytte nære relasjoner til andre fordi de så intenst prøver å skjule det de skammer seg aller mest over overfor jevnaldrende og voksne utenfor familien. Samtidig unngår de å vise hvordan de egentlig har det for foreldre som gjør så godt de kan, og som har mer enn nok med egne bekymringer. Det handler også om voksne som ikke spurte om hvorfor de aldri hadde med seg matpakke, og om løgner de hadde forberedt om noen skulle finne på å spørre.

Det handler om unge på vei inn i voksenlivet som er så nedbrutte at de har mistet all tro på at det kommer til å ordne seg, men som likevel prøver, gang på gang. Som har så mange negative følelser rundt økonomi og penger at de ikke sover om natten. Som ikke har noen å snakke med, fordi ingen egentlig kan forstå hvordan de har det.

Om ungdom som i dag står utenfor fordi vi som samfunn aldri har gitt dem mulighet til å være en del av fellesskapet.

Vi håper denne rapporten kan bidra til engasjement og ny forståelse for det å vokse opp i økonomisk utsatthet og konsekvensene dette får. At den kan gi viktig kunnskap til alle som jobber med barn og unge, og ikke minst politikere som har makt til å gjøre noe med situasjonen til et stadig økende antall barn som risikerer å arve levekårsutfordringer som ikke er deres.

Signe Horn
generalsekretær
i Voksne for Barn

- DET FØLES GREIT Å FÅ STØTTE FRA NÆRE VENNER, MEN FRA ANDRE ER DET UBEHAGELIG, FOR DE KAN IKKE SETTE SEG INN I MIN SITUASJON.

INNLEDNING

Metode og gjennomføring

Undersøkelsen er gjennomført av Respons Analyse på oppdrag av Voksne for Barn. Rapporten baserer seg på både dybdeintervjuer og en nettundersøkelse.

MÅLGRUPPER

- Unge i alder 15–25 år
- Dybdeintervjuer blant de som har opplevd utenforskap knyttet til kjønnsidentitet, funksjonsnedsettelse, psykisk helse og/eller vedvarende lavinntekt

METODE FOR DATAFANGST

- Dybdeintervju og nettundersøkelse
- Antall deltakere – 17 dybdeintervjuer og 365 nettintervjuer

GJENNOMFØRINGSTIDSPUNKT

- Mars og april 2020

GJENNOMFØRINGSSTEDER

- Dybdeintervjuer over telefon med unge fra hele landet
- Landsrepresentativ nettundersøkelse

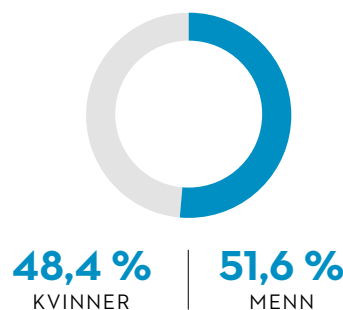
INTERVJUOBJEKTENE ER REKRUTTERT VIA FLERE METODER

- Fra panel
- Snøballmetode – via intervjuobjekter selv eller via nettverk
- Via organisasjoner
- Direkte kontakt med personer som har vært åpne om sin situasjon i media

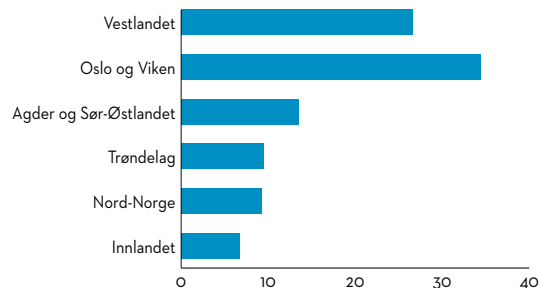
For intervjudeltakerne var det krav om at man har direkte erfaring med psykisk uhelse eller psykiske lidelser, nedsatt funksjonsevne, utfordringer knyttet til kjønnsidentitet og/eller å vokse opp i en familie med dårlig råd. Det var også et krav om at man har kjent på utenforskap i en lengre periode i barndommen.

Hver deltaker får gavekort på 750 kroner i incentiv for å stille opp.

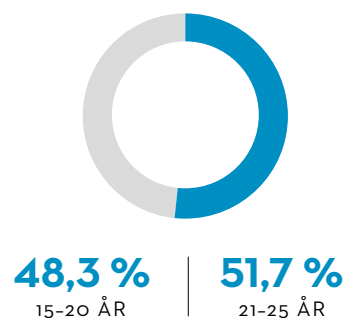
MÅLGRUPPE KVINNER OG MENN 15-25 ÅR

LANDSDEL (tall i prosent)

ALDERSGRUPPER - TODELT

Deltakerne ble invitert til å delta i intervju, noen intervju ble gjennomført ansikt-til-ansikt, men på grunn av Covid-19 ble mesteparten av intervjuene gjennomført over telefon. Intervjuene varte i 60 minutter.

Alle deltakerne er lovet anonymitet.

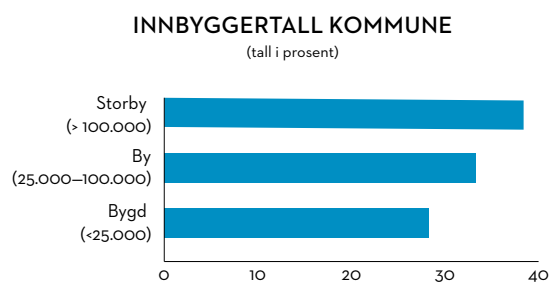
I tillegg til intervjuene gjort av Respons Analyse har Voksne for Barn gjennomført fem supplerende dybdeintervjuer til denne rapporten med ungdom i alderen 16–25 år, om overgangen til voksenlivet og økonomiske utfordringer knyttet til Covid-19.

OBJEKTIVT UTENFORSKAP

I denne undersøkelsen har vi definert objektivt utenforskap som personer som oppfyller ett eller flere av disse kriteriene:

- Falt ut av skolen
- Får ikke jobb
- Får ikke studieplass/klarar ikke å studere
- Isolering i forbindelse med gaming/spillavhengighet
- Isolering grunnet angst/psykisk sykdom
- Isolering grunnet fysisk sykdom/skade/funksjonsnedsettelse

Av utvalget i nettundersøkelsen utgjør de som har vokst opp i en lavinntektsfamilie 105 personer.

– ALL USIKKERHET
ER EN ENORM
PSYKISK PÅKJEN-
NING, JEG ER 20
ÅR OG FØLER
MEG ALLEREDE
UTSLITT.

Begrepsbruk

OBJEKTIVT UTENFORSKAP

En person som står utenfor viktige samfunnsarenaer eller fellesskap i samfunnet vårt. I denne undersøkelsen har vi definert det til ungdommer som oppfyller ett eller flere av disse kriteriene:

- Falt ut av skolen
- Får ikke jobb
- Får ikke studieplass/klarer ikke å studere
- Isolering i forbindelse med gaming/spillavhengighet
- Isolering grunnet angst/psykisk sykdom
- Isolering grunnet fysisk sykdom/skade/funksjonsnedsettelse

SUBJEKTIVT UTENFORSKAP

En person som deltar på overnevnte arenaer, men som allikevel har en opplevelse av å stå utenfor.

PSYKISKE PLAGER

Betegnelsen psykiske plager brukes i denne rapporten om symptomer som kan gi store vansker, men ikke nødvendigvis den grad og utstrekning at de kan karakteriseres med diagnose.

PSYKISKE LIDELSER

Betegnelsen psykiske lidelser benyttes når symptombelastningen er så stor og av en slik karakter at det kan stilles en diagnose som for eksempel depresjon, ADHD, schizofreni eller bipolar lidelse.

LAVINNTEKT

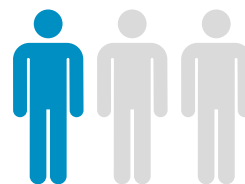
Hvem som defineres å ha vokst opp i en familie med lav inntekt baserer seg i denne rapporten på ungdommenes subjektive opplevelse av familiens økonomiske situasjon gjennom barndommen. Dette omfatter familier med en samlet inntekt godt under medianinntekten, men også familier der inntekten har vært høy, med midlene av ulike årsaker har vært disponert på en måte som har resultert i at familien i lengre perioder ikke har hatt penger til mat eller andre grunnleggende ting i hverdagen.

OM UTENFORSKAP OG FATTIGDOM

Hovedfunn

- 4 av 5 mener de hadde en dårlig oppvekst.
- Intervjuobjektene som har vokst opp med dårlig råd synes i større grad å ha holdt sine erfaringer hemmelig – til og med den dag i dag. På grunn av skam, liten tro på at noen kan forstå og for ikke å være til bry.
- Mange lever under et krysspress der de unngår å dele hvordan det står til hjemme med venner og voksne tillitspersoner utenfor familien, samtidig som de ikke deler konsekvensene familiens økonomiske situasjon har for dem med egne foreldre. Dette fører til en mangel på nære relasjoner og opplevelse av ensomhet.
- Ungdom som vokser opp i en familie med normal inntekt kommer seg raskere i aktivitet igjen enn ungdommer som har vokst opp i økonomisk utsatthet. Det er de ungdommene som har vokst opp med aller dårligst råd som strever mest med å komme i aktivitet.
- Unge som vokser opp i familier med lav inntekt mangler ofte sosialt nettverk, spesielt på skolen. Dette oppleves vel så vanskelig som manglende bursdagsinvitasjoner, ferier og fritidsaktiviteter.
- Deltakelse på fritidsaktiviteter er ikke lavere hos denne gruppen enn hos ungdommer som opplever utenforskap av andre årsaker.
- Under halvparten oppgir at de har hatt en oppvekst preget av normalitet.
- Mange har så negative følelser rundt penger og økonomi at dette går ut over den psykiske helsen deres i overgangen til voksenlivet .

1/3

av ungdommene som står utenfor skole og arbeidsliv har vokst opp i en familie med lav inntekt

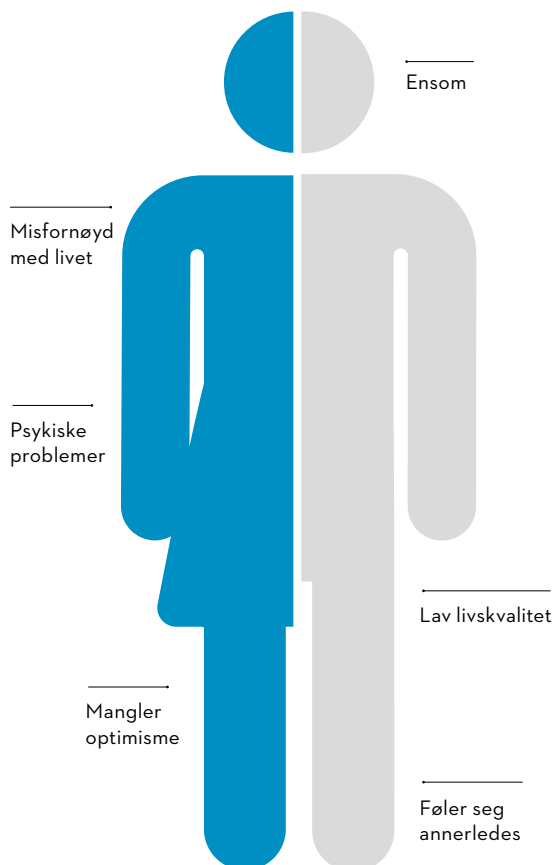
– NÅ ER JEG ÅPEN MED VENNER OM AT JEG HAR LITE PENGER, MEN JEG SKAMMER MEG SÅNN AT JEG SNAKKER SÅ LITE SOM MULIG OM DET.

Profil

Gjennom undersøkelsen ser vi at det er noen trekk som går igjen hos de unge som står i et utenforskap:

- Føler seg i stor grad annerledes enn jevnaldrende
- Mangler nære relasjoner – stor opplevelse av ensomhet
- Blir selv klar over familiens økonomiske situasjon i 10–12-årsalderen
- Har lavere livskvalitet enn andre unge i utenforskap
- Mangler fremtidsoptimisme
- Har psykiske helseutfordringer
- Er i liten grad fornøyd med livet i dag

*funnene gjelder begge kjønn

Innledning

Når man tar for seg utenforskap hos barn og unge kommer man ikke utenom fattigdom. Årsakene til et utenforskap er mange og komplekse, men hele 1 av 3 av ungdommene vi har snakket med som står utenfor jobb eller studier har vokst opp i en lavinntektsfamilie. Når det hevdes at levekårsutfordringer går i arv er det altså disse ungdommene det refereres til.

«DE SISTE TI-FEMTEN ÅRENE HAR ANDELEN FATTIGE VOKSNE HOLDT SEG FORHOLDSVIS STABIL, MENS ANDELEN BARN SOMVOKSER OPP MED LEVEKÅRSUTFORDRINGER HAR ØKT.»

Denne rapporten er en oppfølger til «Det må jo ha vært min egen skyld» – om utenforskap hos barn og unge, som tok for seg unge i et objektivt utenforskap og psykisk helse. For å få et fullstendig bilde av situasjonen til disse ungdommene bør disse to rapportene sees i sammenheng. Samtidig ser vi et utfordringsbilde hos ungdommene som har vokst opp i en lavinntektsfamilie skiller seg ut fra de andre ungdommene i utenforskap. De har det vanskeligere på flere områder, og det er også disse ungdommene som i størst grad sliter med å finne tilbake til fellesskapet.

Ser vi på utenforskap generelt er det tydelig at ungdommene strever med skam, sosiale vansker og psykisk uhelse. Dette gjelder også ungdommene som har vokst opp i lavinntekt. Samtidig har disse ungdommene har også en tilleggsbyrde med levekårsutfordringer de selv ikke rår over. For å forhindre at flere av disse ungdommene havner i utenforskap i fremtiden må vi derfor også gjøre noe med de strukturelle samfunnsutfordringene.

ANTALLET ØKER

Fram til midten av 1990-tallet var det lite forskning om fattigdom i Norge. Begrepet fattigdom var på den tiden nesten totalt fraværende i politisk diskurson og forskning, og få samfunnsforskere stilte spørsmål ved om det fantes fattigdom i det norske samfunnet. Den offentlige samtalen rundt relativ fattigdom slik vi kjenner det i dag har i hovedsak foregått på denne siden av 2000-tallet. De siste årene har særlig barn som vokser opp i familier med økonomiske utfordringer fått stor oppmerksomhet.

De siste ti–femten årene har andelen fattige voksne holdt seg forholdsvis stabil, mens andelen barn som vokser opp med levekårsutfordringer har økt. Etter en periode med relativt stabil andel på 7–8 prosent i 2008 til 2011, har det vært en jevn årlig økning. I 2015 passerte vi 10 prosent, og i 2016 var det for første gang over 100 000 barn i vedvarende lavinntekt i Norge. De siste tallene viser at i 2019 var antallet på hele 115 000 barn, tilsvarende 11,7.¹ Det er 4000 flere barn enn året før.

¹ SSB, 115 000 barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt (2021)

Ser vi helt tilbake til 2006, har antall barn i befolkningen økt med 2,7 prosent, mens antall barn i lavinntektsgruppen har økt med 70,8 prosent.

Helt siden 2013 har barn med innvandrerbakgrunn vært i flertall blant barn i lavinntektsgruppen, og økningen i den totale andelen barn med lavinntekt de siste årene skyldes i hovedsak en økning blant dem med innvandrerbakgrunn. I arbeidet med denne rapporten har vi sett at utfordringsbildet og konsekvensene i all hovedsak er de samme uavhengig av foreldrenes opprinnelsesland, derfor er ikke dette noe som vektlegges videre i denne rapporten.

AVHENGIG AV HVOR DU BOR

Utenforskapet til samtlige ungdommer i denne rapporten kunne vært unngått. Selv om vi vet mye om risikofaktorene for at en ungdom skal falle utenfor, er det sjeldent vi klarer å forhindre at det skjer.

Det forebyggende arbeidet varierer mellom kommunene, og de fleste

steder er dette for lite prioritert. Per i dag finnes det ingen helhetlige hjelpetilbud for barn og unge som står i et utenforskap. Hjelpetilbudet er silopreget, og det ungdommene i denne rapporten opplever som en hovedutfordring, nemlig relasjonell og sosial kompetanse, er det ingen tjenester som er spesialisert på. Dette gikk vi grundigere inn i i forrige rapport.

Det å vokse opp i en lavinntektsfamilie øker risikoen for å selv havne i et utenforskap. En del støtteordninger er universelle, men også her ser vi at det er store variasjoner mellom kommunene. I spesielt levekårsutsatte områder er trykket på skoler og andre tjenester for barn og unge også høyere, slik at muligheten til å få hjelp er mindre enn i områder der levekårsutfordringene ikke er like dominerende.

Voksne for Barn har gjennom arbeidet med denne rapporten sett et stort behov for at det blir jobbet mer overordnet nasjonalt for å sikre at alle innbyggere får et likeverdig tilbud, uavhengig av bosted.

Dette er den andre av fire rapporter fra Voksne for Barn om utenforskap. I de neste rapportene vil vi ta for oss utenforskap hos barn og unge som har en funksjonsnedsettelse, har en ikke-binær kjønnsidentitet eller minoritetsbakgrunn. Forhåpentligvis kan ny innsikt og kunnskap fra disse rapportene gjøre noe utfordringene disse ungdommene står i.

Årsaker og ansvar

På det jevne er det ingen store forskjeller på hva ungdommene som har vokst opp i en familie med lavinntekt opplever som årsakene til sitt eget utenforskap fra andre ungdommer som står utenfor. Allikevel skiller denne gruppen seg ut på noen områder.

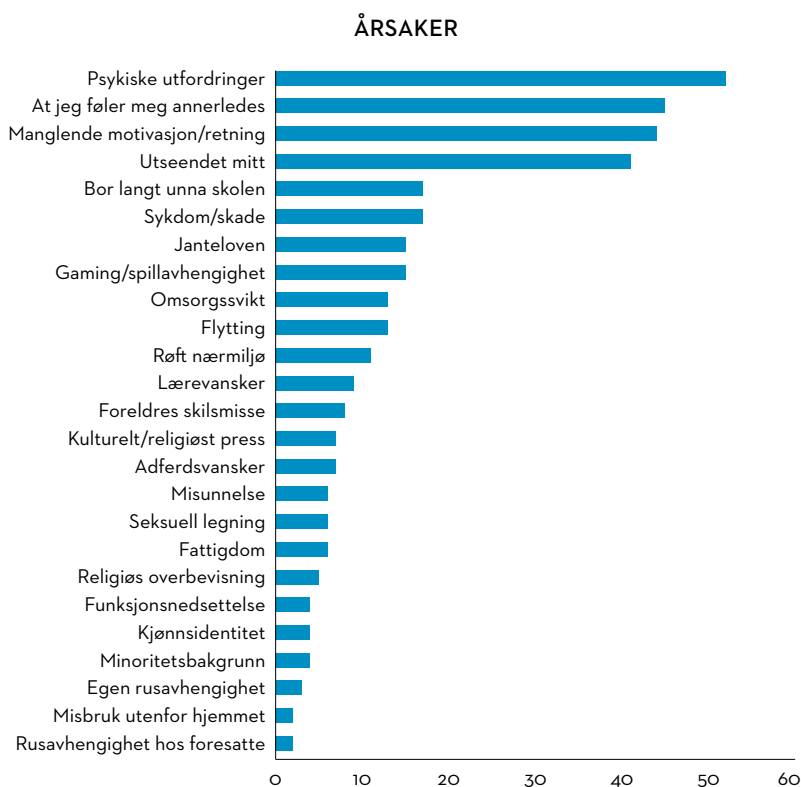
–HVIS JEG BRUKER PENGER SÅ HØRER JEG ALLTID STEMME SOM SIER AT «DU GJØR FEIL, DU BRUKER PENGER FEIL.»

Over halvparten av ungdommene mener at de selv har det største ansvaret for at de har havnet i et utenforskap, dette gjelder både dem som har vokst opp med normalinntekt og med lavinntekt.

Selv om bare 1/10 oppgir fattigdom som en årsak til sitt utenforskap, oppgir samtidig 1/3 at de har vokst opp med dårlig økonomi. Tro-

lig opplever mange konsekvensene av det å vokse opp i en lavinntektsfamilie som grunnen til at de har havnet utenfor, ikke selve mangelen på penger.

Det ser ut til at hjemmesituasjonen til ungdommer som har vokst opp i lavinntekt er mer ustabil enn hos andre grupper. Dette kommer vi tilbake til senere i rapporten.

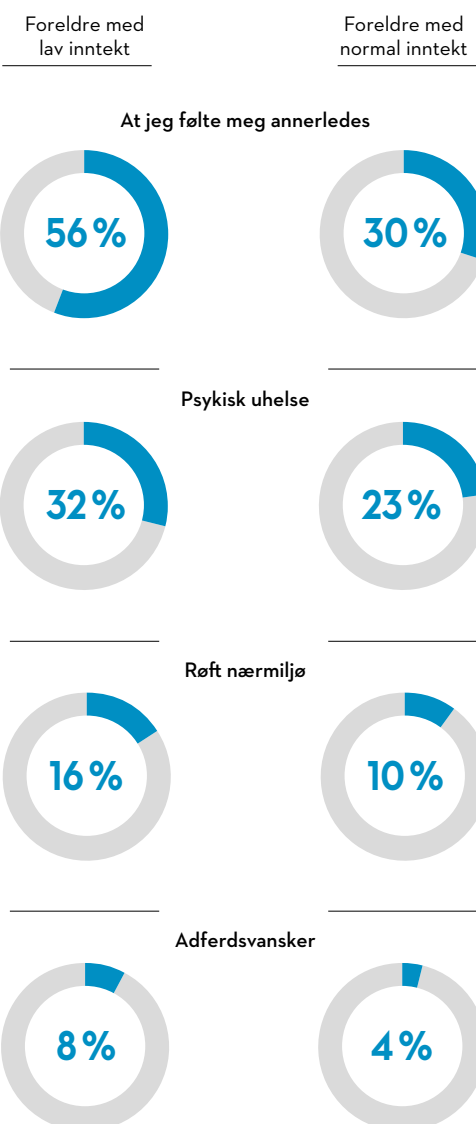
– JEG KOMMER IKKE PÅ NOE ANNET ENN Å FÅ MER ØKONOMISK TRYGGHET. Å SLIPPE Å LEVE MED DEN USIKKERHETEN HELE TIDEN.

HOVEDFUNN

- 41 % har vokst opp i en familie preget av normalitet
- 31 % har vokst opp i en familie med sunne vaner
- 27 % har vokst opp i en familie preget av harmoni/fellesskap
- 18 % har vokst opp med en forelder som utøver vold
- 13 % har vokst opp med rus-avhengighet i nær familie

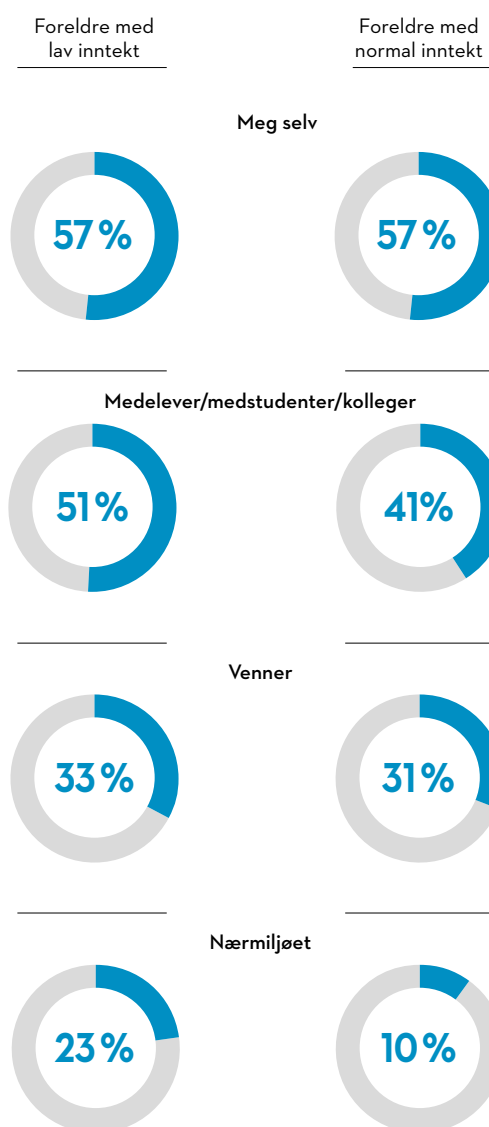
HVA OPPLEVER/OPPLEVDE DU SOM ÅRSÅK(ER) TIL DITT UTENFORSKAP?

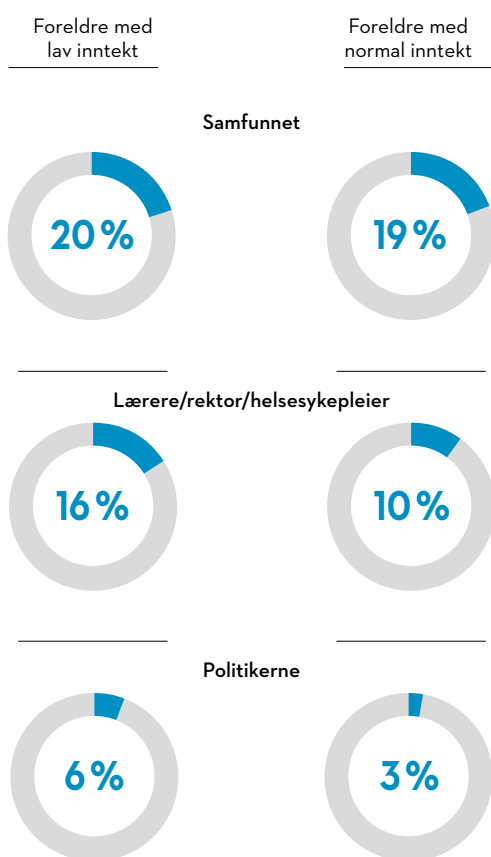
—JEG HUSKER AT JEG VAR REDD FOR AT VI IKKE SKULLE HA MAT I KJØLESKAPET DA JEG VAR MINDRE. MAMMA SIER IKKE SÅ MYE, MEN JEG MERKER DET.

HVEM MENER DU HAR ANSVARET FOR UTENFORSKAPET DITT?

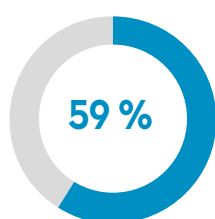
HVEM MENER DU HAR ANSVARET FOR UTENFORSKAPET DITT?

– DE ANDRE KOMMEN-
TERTE AT VI VAR FATTIGE
OG KOM MED STYGGE
KOMMENTARER. JEG
BLE RETT OG SLETT
MOBBET FOR DET.

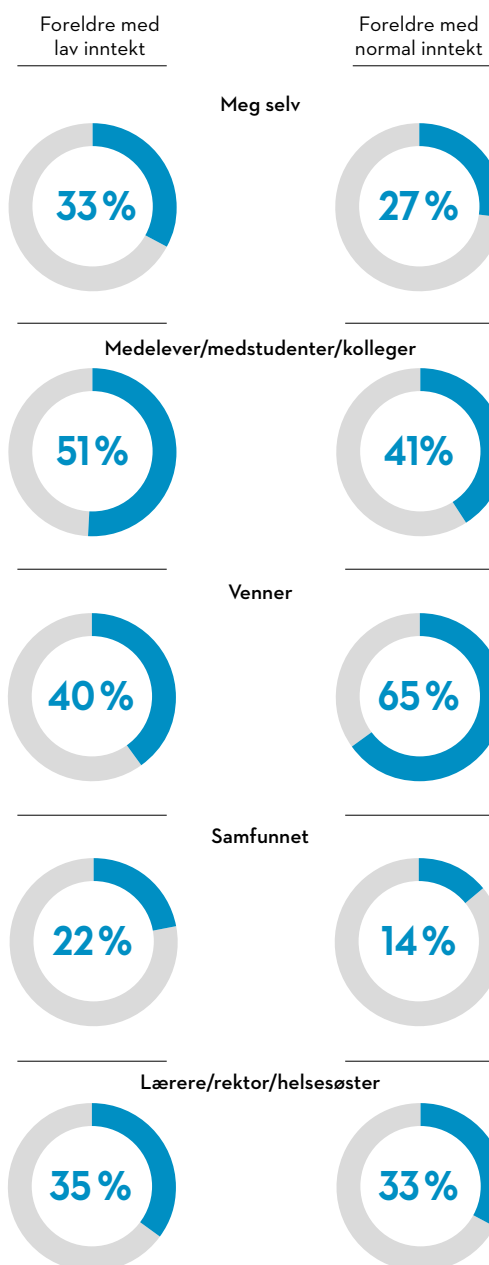
Hvem har sviktet?

I forrige rapport så vi at 51 % av ungdom som står i utenforskap føler seg sviktet. For unge som har vokst opp med lavinntekt er tallet noe høyere.

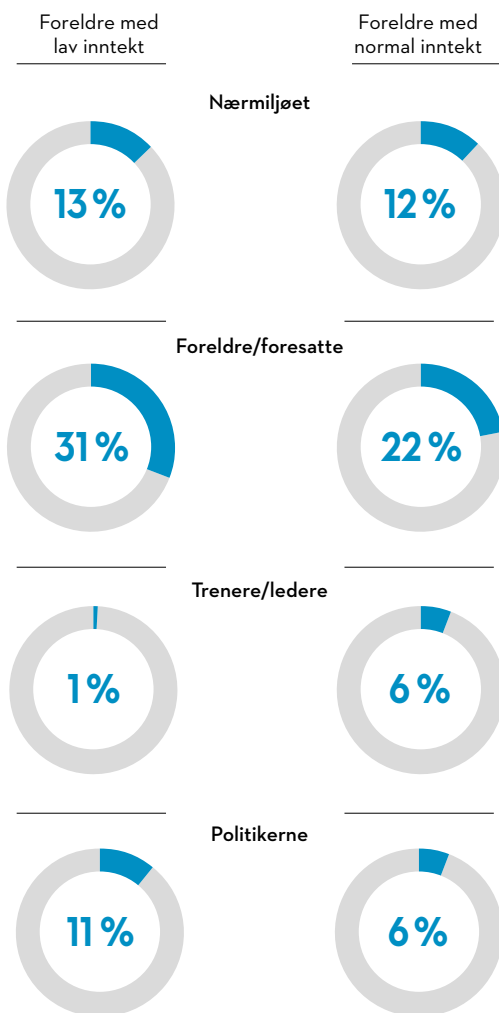
føler seg sviktet

HVEM FØLER/FØLTE DU DEG SVIKTET AV?

HVEM FØLER/FØLTE DU DEG SVIKTET AV?

– Å HA MER PENGER HADDE HJULPET. JEG SKULLE ØNSKE DET VAR BEDRE STØTTEORDNINGER FOR ALENEFORSØRGENDE, OG MER RETTFERDIGE STIPENDORDNINGER FOR ELEVER SOM HADDE FORELDER SOM VAR ALENEFORSØRGER.

Skjult eller åpent

Unge i utenforskap som vokser opp i økonomisk utsatthet ser ut til å bære en dobbelt byrde ved at de både forsøker å skjule familiens situasjon overfor omverdenen, og konsekvensene dette får overfor foreldrene sine.

– JEG VAR VEL CA. 13 ÅR DA JEG SKJØNTE AT VI HADDE DÅRLIG RÅD FORDI DE MÅTTE FJERNE BRØD FRA HANDLEKURVEN, OG AT JEG MÅTTE FÅ BROREN MIN TIL Å KOMME MED MAT-PAKKE DAGEN ETTER. HAN BODDE HOS FARMOR OG FARFAR.

Unge som har vokst opp med lavinntekt prøver oftere å holde utenforskapet sitt skjult for foreldre og andre tillitspersoner, enn hva andre unge som står i utenforskap gjør. På mange måter kan det se ut til at andre årsaker til utenforskap er lettere å snakke om, og i noen tilfeller vanskeligere å skjule, enn hva familiens økonomiske situasjon, og konsekvensene av den er. Senere i rapporten vil vi se at ungdom som er vokst opp med vedvarende lavinntekt også kjenner på skam i større grad enn andre unge som står i utenforskap. Dette er sannsynligvis også en medvirkende årsak til at de i større grad holder situasjonen sin skjult.

Av ungdommene som er intervjuet forteller de aller fleste at de unngår å være med på aktiviteter som koster penger sammen med jevnaldrende, men få er åpne om årsaken. Samtidig unngår de å fortelle foreldre at de faller utenfor fellesskapet av økonomiske årsaker. Enten for å ikke gi foreldrene dårlig samvittighet, eller fordi de ikke har tro på at det vil løse noe.

Flere av respondentene forteller at de ikke aktivt har forsøkt å skjule situasjonen sin overfor voksne utenfor familien, men at det ikke har vært noen som har tatt det opp med dem, selv om det i mange tilfeller har vært åpenbart at familiens økonomiske situasjon har vært utfordrende. Flere reflekterer rundt dette, og lurere på hvorfor ingen sa noe.

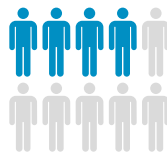
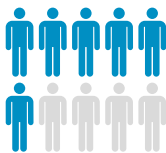

FORELDRE/FORESATTE

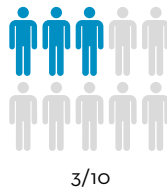
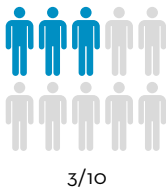
Vokst opp med
lav inntekt

Vokst opp med
normal inntekt

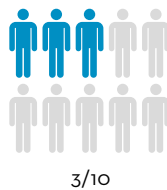
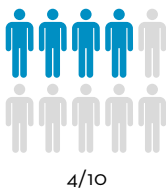
Har forsøkt å skjule utenforskapet sitt fra foreldre/foresatte

Tok initiativ til å snakke om situasjonen med foreldre/foresatte

Foreldre/foresatte fanget opp situasjonen uten å bli fortalt om det

– JEG HUSKER JEG OFTE FORSØKTE Å GOOGLE OM DET GIKK AN Å FÅ FORELDRENE MINE TIL Å FÅ HJELP MED ØKONOMIEN TIL Å FÅ TING TIL Å GÅ RUNDT.

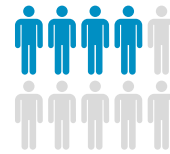
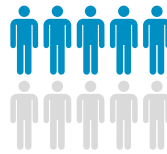

VENNER

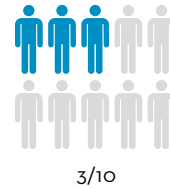
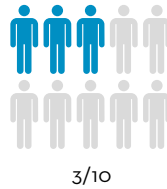
Vokst opp med
lav inntekt

Vokst opp med
normal inntekt

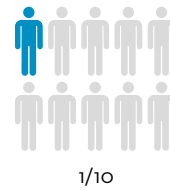
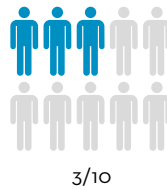
Har forsøkt å skjule utenforskapet sitt fra venner

Tok initiativ til å snakke om situasjonen med venner

Venner fanget opp situasjonen uten å bli fortalt om det

LÆRER/ANNEN ANSATT PÅ SKOLEN

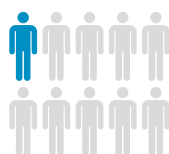
Vokst opp med
lav inntekt

Vokst opp med
normal inntekt

Har forsøkt å skjule utenforskapet sitt fra en ansatt på skolen

Har tatt initiativ for å snakke med en ansatt på skolen

Ansatt på skolen har fanget opp situasjonen uten å bli fortalt om den

– JEG SYNTES VEL AT DET ER UNØDVENDIG AT FOLK SKAL VITE NOE OM DET, OG HVORFOR SKAL DE VITE DET? DE KAN JO UANSETT IKKE GJØRE NOE MED DET. DESSUTEN ER DET PINLIG AT FOLK VET SÅNNE PERSONLIGE TING OM DEG.

Familie og oppvekst

Ungdommene som står i et utenforskap har oftere vokst opp med negative situasjoner i familien. For dem som har vokst opp med lavinntekt er situasjonen mer alvorlig enn for dem som vokste opp med normalinntekt.

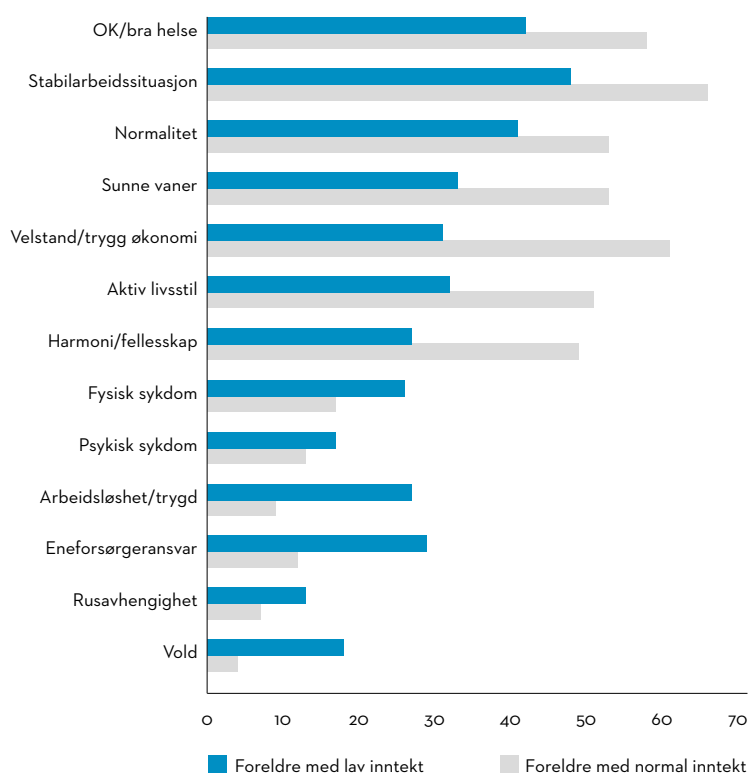
USTABIL ØKONOMI

1/3 av unge i objektivt utenforskap har vokst opp med ustabil økonomi

Unge i utenforskap som har vokst opp med lav inntekt i familien ser ut til å ha mer turbulente forhold på hjemmebane enn hva andre ungdom i utenforskap har. Under halvparten oppgir at de har hatt en oppvekst preget av normalitet.

Noen av deltakerne har tidlig måttet bli voksne og har tatt mer ansvar hjemme. Flere forteller om ansvar for søsken, også for at de ikke skal mase på foreldre om ting som koster penger. Fra hva intervjuobjektene forteller kan det se ut til at ungdom med yngre søsken, som gjerne har tatt mye av dette ansvaret, har et mer anstrengt forhold til foreldrene også i tidlig voksenalder enn hva yngre søsken har.

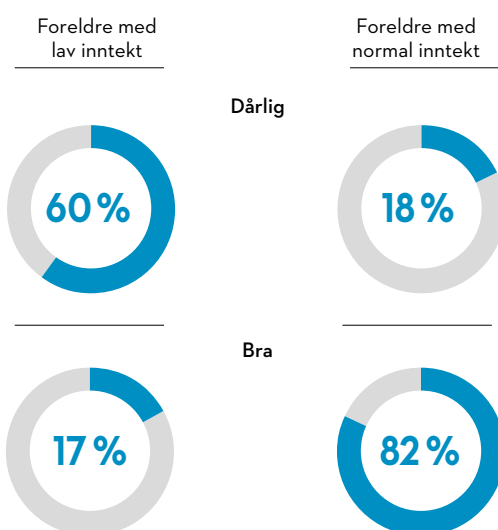
HVILKE AV DE FØLGENDE HAR DIN FAMILIES LIVSSITUASJON VÆRT PREGET AV?

— JEG BLE SINT PÅ MAMMA FOR AT JEG IKKE FIKK DET SAMME SOM DE ANDRE BARNA.

HVOR GOD VAR OPPVEKSTEN DIN?

– MAMMA OG PAPPA SA ALLTID «VI HAR SÅ DÅRLIG RÅD, VI HAR SÅ DÅRLIG RÅD». DE BURDE GITT MER HÅP. JEG HAR TENKT MYE PÅ DET OG VIL IKKE SI DET PÅ DEN MÅTEN TIL EGNE BARN. JEG VILLE HELLER SAGT AT DET FÅR VI SPARE TIL, I STEDET FOR Å KNUSE DRØMMEN TIL BARNET.

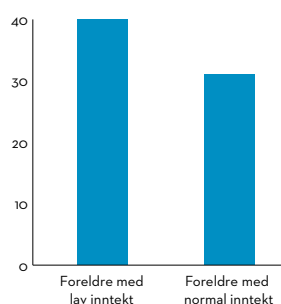
I forrige delrapport så vi at andelen som oppgir å ha vært utsatt for omsorgssvikt er langt høyere blant ungdom som står i et objektivt utenforskap (14 prosent), enn hva som har vært definert innen forskning på feltet (8 prosent). Ser vi på gruppen unge i utenforskap som har vokst opp med dårlig råd, øker tallet til hele 17 prosent.

Samtidig ser det ut til at foreldrene til ungdommene som har vokst opp med lavinntekt i større grad er klar over den vanskelige situasjonen ungdommene står i, og tar mer initiativ til å snakke om det, enn hva foreldrene til unge i utenforskap med andre utfordringer gjør. Over halvparten av foreldrene med dårlig økonomi har også forsøkt å lette situasjonen til barna sine.

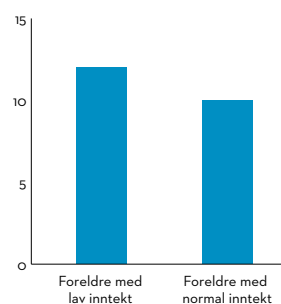
Skole

Skolen dominerer som den arenaen der ungdom som har vokst opp med lavinntekt i størst grad kjenner seg utenfor. 1/3 oppgir at de føler seg sviktet av en lærer eller andre ansatte på skolen.

Har du forsøkt å skjule utenforskapet ditt fra en lærer eller annen ansatt på skolen?

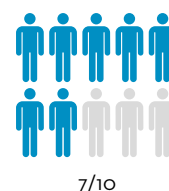
Har du selv tatt initiativ til å snakke med en lærer eller en ansatt på skolen?

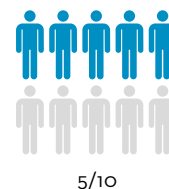
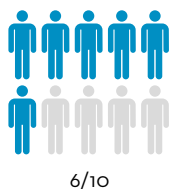
Vokst opp med lav inntekt

Vokst opp med normal inntekt

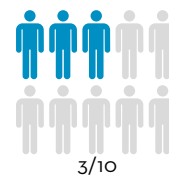
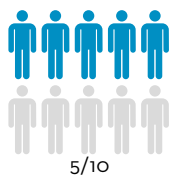
Fullført videregående skole

Manglende sosialt nettverk/venner på skolen

Utsatt for mobbing

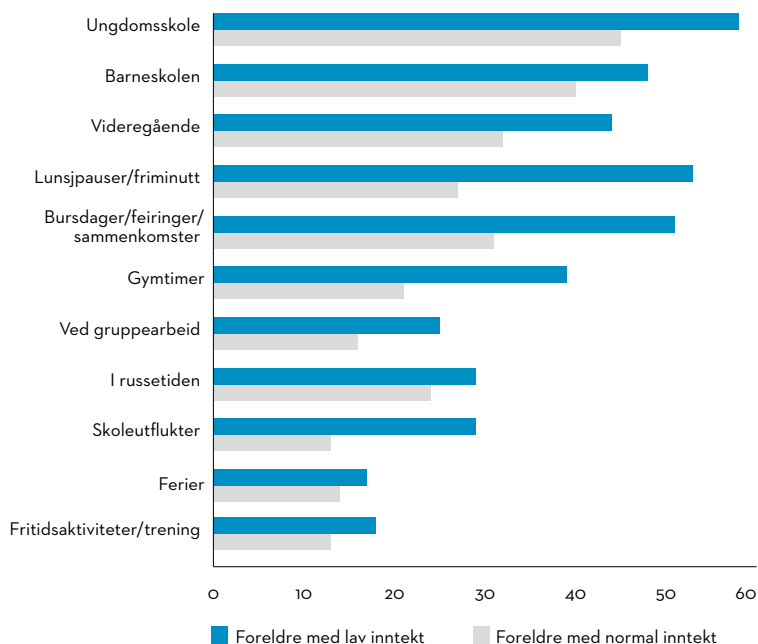

Også for barn av foreldre med lavinntekt er det å stå utenfor det sosiale fellesskapet hovedutfordringen, og det ser ut til at mange av disse strever mer i slike situasjoner enn de som havner i utenforskap av andre årsaker. 60 prosent av denne gruppen mangler et sosialt nettverk på skolen, i motsetning til 47 prosent av dem som har vokst opp med normalinntekt. Det ser ut til at dette oppleves vel så krevende som bursdager, russefeiring, ferier og andre ritualer med en økonomisk slagside, som gjerne forbindes med det å vokse opp i økonomisk utsatthet.

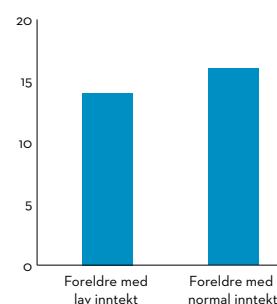
– DE ANDRE KOMMENTERTE AT VI VAR FATTIGE OG KOM MED STYGGE KOMMENTARER. JEG BLE RETT OG SLETT MOBBET FOR DET.

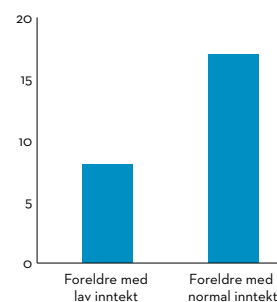
HVOR HAR DU FØLT DEG MEST UTENFOR?

Har en ansatt på skolen fanget opp utenforskapet ditt uten at du selv har fortalt om det?

Har en ansatt på skolen gjort noe for å bedre situasjonen din?

Flere forteller om et krysspess mellom hjem og skole. Hjemme unngår de å fortelle om utstyr de trenger til skolen eller materielle ønsker de har for å lettere bli inkludert blant jevnaldrende fordi de vet at familien ikke har råd, og ikke ønsker å bekymre foreldrene. Overfor klassekamerater og lærere brukes mye energi på komme opp med dekkhistorier til hvorfor de mangler utstyr, matpakke eller ikke har det samme som de andre. Mange forteller at de kjenner seg slitne av å opprettholde disse fasadene, at de aldri helt kan være seg selv og at det går utover relasjonene til andre.

– JEG FØLTE VEL EGENTLIG IKKE AT JEG VAR UTENFOR PÅ GRUNN AV AT JEG IKKE HADDE DE SAMME TINGENE SOM DE ANDRE, BARE AT JEG IKKE LIKTE MEG SELV I DET HELE TATT.

Ungdommene som har vokst opp i økonomisk utsatthet forteller at de selv ble klar over at familien hadde dårlig råd siste del av barneskolen. Både fordi de ble mer observante på forskjellene mellom seg selv og andre, og fordi det økte med aktiviteter som koster penger, både på skolen og på fritiden.

Mange av de yngste ungdommene forteller at skolen i mindre grad har lagt opp til kostbare aktiviteter og turer enn hva de eldre forteller, så det ser ut til at bevisstgjøringen rundt dette i de senere årene har hatt effekt. Samtidig opplever mange at selv om de kan delta på turer og andre aktiviteter, så har de ikke utstyret som kreves, eller utstyret de har er så utdatert at det oppleves som flaut. Dette forsterker følelsen av å ikke være som de andre.

Flere av intervjuobjektene forteller om perioder der det var vanskelig å konsentrere seg om skolearbeidet, både på grunn av mangel på mat og fordi de hadde bekymringer over det som foregikk hjemme. Flere har begynt å jobbe tidlig, både for å bidra til familieøkonomien eller for å kunne kjøpe ting de selv ønsket seg. Også dette opplever flere at har gått ut over skolearbeidet. Flere ønsker seg minst ett gratis måltid i løpet av skoledagen fordi det ikke alltid har vært nok mat hjemme, eller fordi det er knyttet mye sosialt press til å ha med eller å kunne kjøpe de riktige tingene til lunsj.

Få knytter det at de har sluttet på skolen direkte til det at familien har hatt dårlig økonomi. For de fleste henger utenforskapet sammen med sosiale utfordringer og psykiske helseutfordringer, som hos de fleste andre unge som står i utenforskap. Fordi ungdommene som har vokst opp i lavinntekt scorer høyere på de fleste negative aspekter er det grunn til å tro at fattigdom i mange tilfeller er en katalysator for mange av de faktorene som ender i et utenforskap.

– JEG KUNNE FINNE PÅ Å SI AT JEG IKKE HADDE LYST Å VÆRE MED PÅ TING, NÅR DEN EGENTLIGE GRUNNEN VAR AT JEG IKKE HADDE PENGER.

– JEG HUSKER AT JEG VAR SULTEN OG AT ANDRE SPURTE: «HVORFOR HAR DU IKKE GREDD HÅRET, HVORFOR HAR DU SKITNE KLÆR, HVORFOR LUKTER DU ILLE?». JEG SKJØNTE ETTER HVERT AT VI IKKE HADDE DET PÅ EN MÅTE SOM VAR VANLIG.

FRAFALL I SKOLEN

- Andelen elever som fullfører videregående skole er om lag 70 prosent.
- Unge uten fullført videregående opplæring har vesentlig større sannsynlighet for å bli arbeidsledige enn de med fullført videregående.
- Den sosiale opplevelsen av skolehverdagen er den viktigste faktoren som påvirker elevens tanker om å avslutte skolegangen. Dårlig «sosial opplevelse» inkluderer både opplevelse av ensomhet, eller mangel på venner, og mangel på sosial relasjon til lærere.
- Manglende fullføring av videregående opplæring er ikke ensbetydende med utenforskap. Av alle som mangler videregående opplæring, er det omtrent 40 prosent som går over i arbeid, mens omtrent 60 prosent er arbeidsledige og på ulike tiltak.

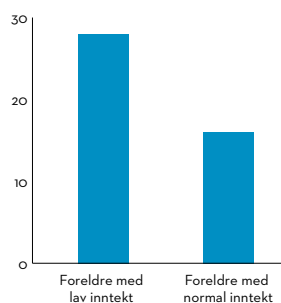
Kilder:

Fra utenforskap til inkludering, grunnlagsdokument, KS, september 2015

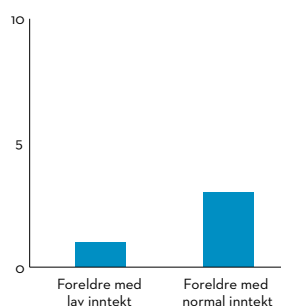
Vennskap, fritid og sosiale utfordringer

Å vokse opp i en lavinntektsfamilie handler ikke bare om at du kan ikke delta på det samme som andre fordi du ikke har råd, men om en lang rekke tilleggsutfordringer som gjør det vanskelig å ha nære relasjoner til andre mennesker.

Forsøker du å skjule situasjonen din for en trener/leder for fritidsaktivitet?

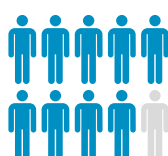
Har du selv tatt initiativ til å snakke med en trener/leder for fritidsaktivitet om at du føler deg utenfor?

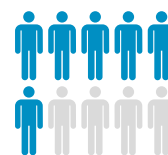
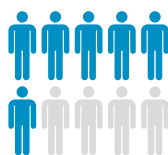
Vokst opp med lav inntekt

Vokst opp med normal inntekt

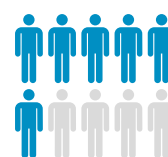
Er du ensom?

Manglende sosialt nettverk/venner på fritiden

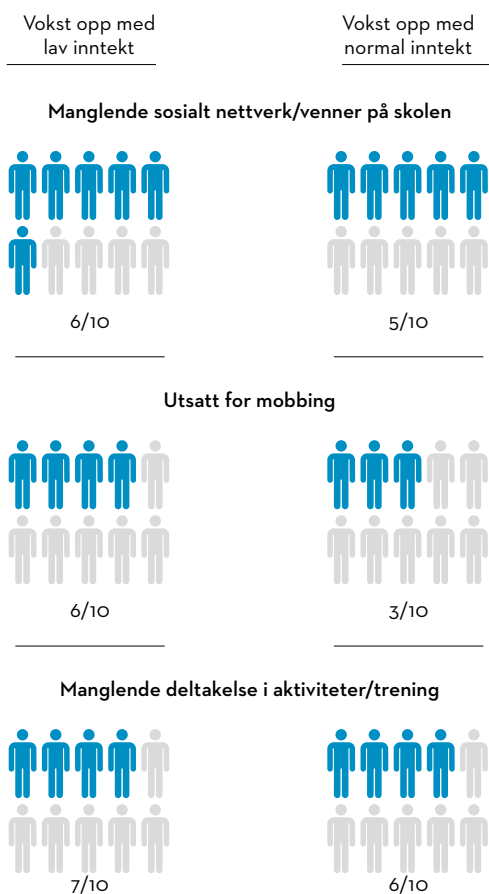
Å ikke bli invitert til bursdager/fester/sammenkomster

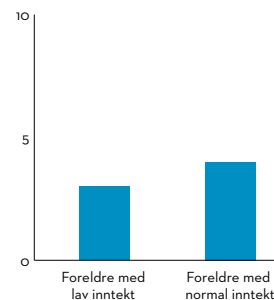
I forrige rapport så vi at et utenforskap i stor grad handler om sosiale utfordringer. Det kan se ut til at barn og unge som vokser opp i økonomisk utsatthet strever noe mer på dette området enn andre i utenforskap. De er mer ensomme, utsettes oftere for mobbing og mangler oftere et sosialt nettverk på skolen.

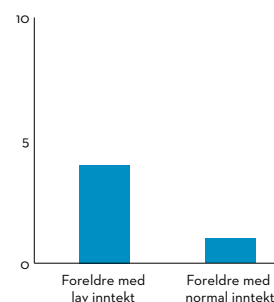
– VELGER JEG Å BRUKE PENGER PÅ Å VÆRE SAMMEN MED VENNER, SÅ HAR JEG IKKE ALLTID PENGER TIL MAT.

Har en trener/leder for fritidsaktivitet selv fanget opp at du er utenfor?

Har en trener/leder for fritidsaktivitet som kjenner til situasjonen din gjort en innsats for å inkludere deg?

ENSOMHET

Ensomhet er utbredt blant unge som står i utenforskap. Ungdommene som har vokst opp i lavinntektsfamilier er noe oftere ensomme (9/10) enn dem som har vokst opp med normalinntekt (8/10). Den største forskjellen finner vi om vi ser på graden av ensomhet. 6 av 10 som vokser opp med normalinntekt kjenner i stor grad på ensomhet. Ser vi på dem som har vokst opp med lavinntekt øker antallet til 8 av 10. De som har vokst opp i økonomisk utsatthet føler sterkere på ensomhet enn andre unge i utenforskap.

– JEG HUSKER AT
JEG VAR PÅ BESØK
HOS EN VENNINGEN
EN GANG I 7. KLASSE
OG SÅ DET LÅ EN
50-LAPP PÅ BENKEN.
DEN TOK JEG, FOR
JEG FIKK JO ALDRI
PENGER HJEMME.
JEG ANGRETT I FLERE
ÅR ETTERPÅ.

Til sammenlikning viser Ungdatarapporten for 2020 at hele 95 prosent av ungdommene i Norge sjelden føler seg ensomme. Så mange som 9 av 10 har en fortrolig venn som de kan stole på og snakke med om alt mulig.

De av intervjuobjektene som har et sosialt nettverk forteller at de allikevel kan føle seg ensomme, hovedsakelig fordi de ikke er åpne om situasjonen sin og at det derfor blir en slags distanse mellom dem og andre. Flere ser ut til å åpne opp i takt med at de blir eldre, men opplever likevel at det er ubehagelig og for privat å snakke om i særlig grad, og at det er vanskelig for andre å forstå hvordan de har det.

FRITIDSAKTIVITETER

Antallet som deltar på fritidsaktiviteter blant unge i utenforskap er lav, men forskjellen på manglende deltakelse blant dem som har vokst opp i en lavinntektsfamilie (38 %) og de som har vokst opp med normalinntekt (36 %) er minimal. Det kan se ut til at de sosiale årsakene til manglende deltakelse i stor grad er gjeldende også for barn som har vokst opp i lavinntektsfamilier.

Et fåtall av intervjuobjektene oppgir at de har måttet slutte på fritidsaktiviteter fordi foreldrene ikke har råd. Noen foreldre prøver å finne alternativer som ikke koster noe eller man finner pengene på bekostning av annet. Langt flere forteller at andre faktorer rundt lavinntekt gjør ting vanskelig. Et intervjuobjekt måtte slutte på en fritidsaktivitet fordi foreldrene ikke hadde råd til å kjøre, en annen forteller at moren jobbet så mye at hun ikke hadde tid.

Flere forteller at de har hatt mulighet til å delta på de aktivitetene de vil, men har sluttet fordi de mangler utstyr, eller fordi utstyret de har er så utdatert at det oppleves som sosialt stigmatiserende. Noen har sluttet på grunn av negative kommentarer fra jevnaldrende, andre fordi de ikke ønsker å bekymre foreldrene ved å be om utstyret de trenger.

Av tallene kan vi se at ledere for fritidsaktiviteter i liten grad oppleves som tillitspersoner av ungdom i utenforskap, og det ser ut til at voksne i denne rollen i liten grad har kompetanse på å fange opp og videre oppfølging av unge som havner utenfor. Siden unge som vokser opp i lavinntekt forsøker å skjule situasjonen sin i så stor grad krever det mye av den voksne. Det ser allikevel ut til at en fritidsleder har lettere for å sette inn tiltak mot utenforskap på bakgrunn av økonomiske årsaker enn av sosiale.

OVERGANG TIL VOKSENLIVET

Overgangen til voksenlivet

Å vokse opp i en familie med økonomiske utfordringer gir også konsekvenser for overgangen til voksenlivet. Mange forteller om et anstrengt forhold til penger og opplevelsen av å være annerledes følger ungdommene inn i voksenlivet.

I AKTIVITET I DAG

1/20 av ungdommene som har vokst opp i familier med svært dårlig økonomi er i aktivitet i dag.

Vokst opp med lav inntekt

Vokst opp med normal inntekt

Er du optimistisk for fremtiden din?

2/5

4/5

Synes du livet ditt er bra i dag?

2/5

4/5

Ungdommer som har vokst opp i en familie med normal inntekt kommer seg oftere ut av utenforskapet igjen, enn av ungdommene som har vokst opp i økonomisk utsatthet. Vi ser også at ungdommene som har vokst opp med foreldre med normal inntekt er aktive på flere områder enn ungdommene som har vokst opp med lavinntekt ved at de gjerne studerer og jobber samtidig.

Det er de ungdommene som har vokst opp med aller dårligst råd som strever mest med å komme i aktivitet igjen, kun 6 prosent er i jobb eller utdanning i dag. For ungdom fra familier som ligger i grenseland er det liten forskjell opp mot ungdommene som har vokst opp med normal økonomi.

De som ikke er i aktivitet oppgir oftest psykiske helseplager som grunnen til dette.

Flere intervjuobjekter forteller om et behov for å kompensere for det de ikke hadde da de vokste opp. Noen har i forbindelse med dette pådratt seg stor kredittgjeld etter at de selv har blitt 18.

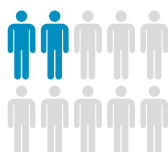

HVA DRIVER DU MED TIL DAGLIG?

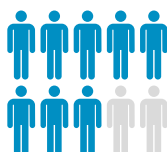
Vokst opp med
lav inntekt

Vokst opp med
normal inntekt

Studerer/går på skole

2/10

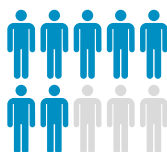

8/10

Jobber heltid

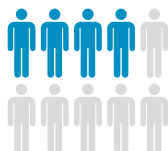

3/10

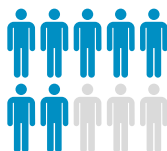

7/10

Jobber deltid

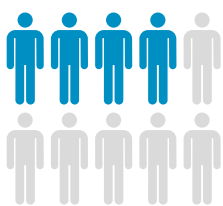

4/10

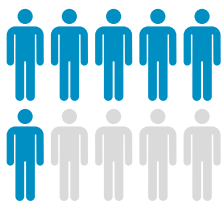
7/10

– JEG HAR SÅ MANGE
DÅRLIGE FØLELSER
RUNDT FEIL PENGE-
VALG AT JEG MÅ GÅ
PÅ MEDISINER FOR Å
REGULERE DET.

FRITIDSAKTIVITET

4/10 deltar ikke i noen form for aktivitet på fritiden

SOSIALT NETTVERK UTENFOR SKOLEN

6/10 mangler et sosialt nettverk utenfor skolen

NETTHETS

2/4 har opplevd netthets

Å VÆRE UNG FATTIG

Flere beskriver at det å ha dårlig råd også etter å ha flyttet hjemmefra går ut over motivasjonen. Mange trekker frem at stress, bekymring og usikkerhet rundt egen økonomisk situasjon tar så stor plass at de har lite energi igjen til å tenke på fremtiden.

Mange lurer på om oppveksten deres har gjort at de har flere negative følelser rundt det å ha lite penger enn andre unge voksne, og at det derfor i større grad går ut over livskvalitet og psykisk helse. Flere forteller at de ikke er åpne med jevnaldrende om situasjonen sin, fordi de mener at de ikke kan forstå, selv om også de i perioder kan ha dårlig råd.

En informant forteller at hen i dag har verge som hjelper hen med å disponere pengene sine. Dette beskrives som svært ukomfortabelt, men samtidig at det er en god hjelp.

VENNER OG FRITID

Flere ytrer ønske om å være mer aktive på fritiden men har ikke råd til dette selv og får ikke lengre støtte til fritidsaktiviteter etter at de har fylt 18 år.

Mange har slitt med sosiale relasjoner og det å etablere nettverk, men for noen går dette bedre i takt med at de blir eldre. Samtidig opplever de at de ikke kan være med på mye av det sosiale fordi de ikke har penger til det. Selv om mange er mer åpne om situasjonen sin nå når de er eldre oppleves det lite lystbetont å være med ut å spise om man ikke kan kjøpe noe, eller bare kan unne seg noe å drikke. Flere forteller også om lite forståelse rundt det å ikke kunne få hjelp hjemmefra dersom de har lite penger.

Mange føler seg ensomme fordi de i så liten grad kan delta på det de rundt dem kan, og at dette går ut over livskvaliteten.

PSYKISK HELSE

Psykisk helse

Ungdom som havner i utenforskap oppgir selv å ha psykisk-helse-utfordringer i langt større grad enn resten av befolkningen. For dem som har vokst opp i økonomisk utsatthet er tallene svært bekymringsfulle.

Fattigdom går i arv, og etter hva ungdommene selv forteller har det en klar sammenheng med psykisk uhelse.

Tallene gir oss informasjon om hva som påvirker livskvaliteten og den psykiske helsen til ungdommene negativt. Blant ungdommene som har vokst opp i en lavinntektsfamilie ser vi blant annet at mange er svært ensomme, føler på skam i stor grad og mangler motivasjon og glede. Vi ser også at de er mindre fornøyde med livet enn andre ungdommer, og at de i mindre grad er optimistiske når det gjelder fremtiden. Selv om unge som har vokst opp i en

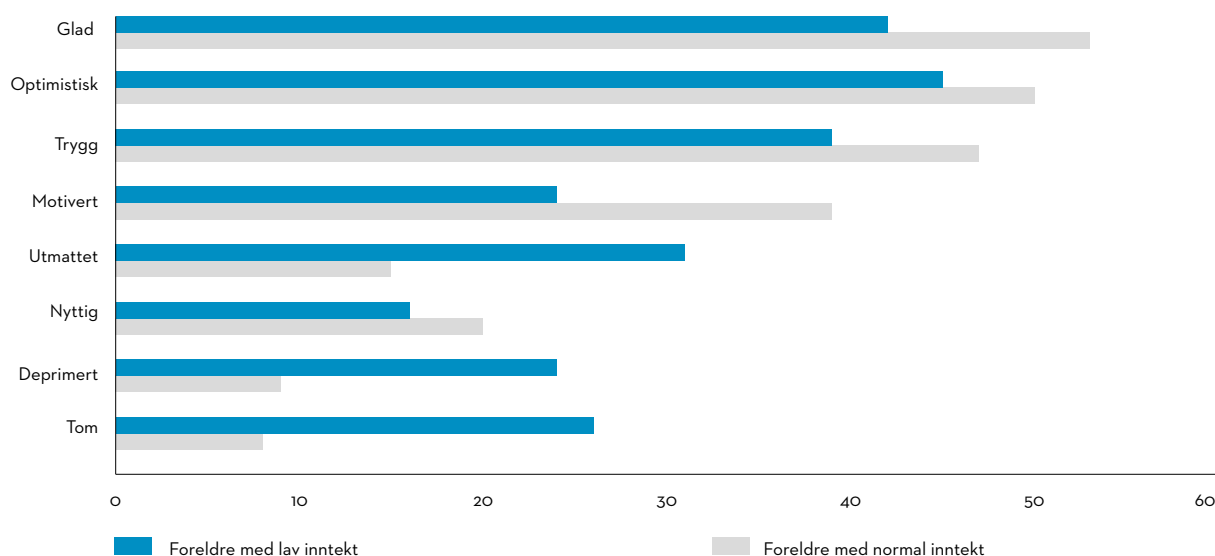
lavinntektsfamilie kommer dårligere ut på de fleste områder enn andre unge i utenforskap er det særlig noen områder som peker seg ut:

- Barn og unge som vokser opp i økonomisk utsatthet føler på så stor skam over situasjonen sin at de i liten grad har mulighet til å knytte nære relasjoner til andre, hverken med jevnaldrende, familie eller andre voksne tillitspersoner. De forteller selv at de må opprettholde ulike fasader overfor menneskene rundt seg, og at de aldri helt kan slappe av og være seg selv. Dette fører til ensomhet som igjen går utover livskvalite-

ten samtidig som de går glipp av grunnleggende ferdigheter andre ungdommer får gjennom omgang, med andre mennesker. Enkeltstående inkluderingstiltak vil dermed ha liten effekt, og kan i verste fall forsterke ensomhetsfølelsen.

- Stress og psykisk uhelse knyttet til trang økonomi er ikke forbeholdt barn og unge. Det er rimelig å anta at foreldrene til denne gruppen også har mange av de samme utfordringene. Dette gir en tilleggsbelastning unge i utenforskap med mer ressurssterke foreldre ikke har.

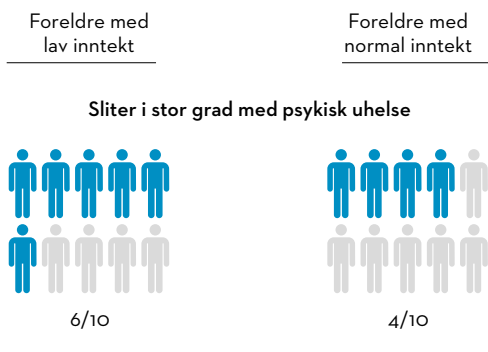
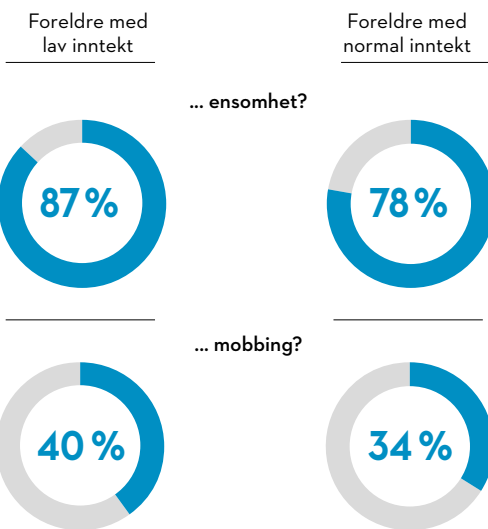
HVILKE AV DE FØLGENDE ORDENE VAR BESKRIVENDE FOR HVORDAN DU FØLTE DEG I TIDEN FØR KORONA-UTBRUDET RAMMET NORGE?

OPPLEVER DU ELLER HAR DU OPPLEVD LENGRE PERIODER MED ...

– ALT ER SÅ FLAUT! DET ER FLAUT Å IKKE HA PENGER, DET ER FLAUT Å LYVE TIL VENNER, DET ER FLAUT Å FORTELLE OM HVORDAN JEG HAR DET OG DET ER FLAUT Å FÅ SYMPATI. UANSETT HVA JEG GJØR SÅ ER DET FLAUT, OG JEG FØLER MEG LIKSOM MINDRE VERDT ENN ALLE ANDRE.

– I STARTEN VILLE JEG HELST
IKKE HA HJELP. OG I HVERT
FALL IKKE FRA NAV. MEN JEG
INNSÅ TIL SLUTT AT JEG MÅTTE
HA HJELP. JEG SYNTES OGSÅ DET
VAR NEDVERDIGENDE Å MÅTTE
SØKE OM SOSIAL STØNAD NÅR
JEG FAKTISK IKKE KAN JOBBE
FORDI JEG VENTER PÅ EN
OPERASJON.

HVEM OG HVA HJELPER

Hvem og hva hjelper

Et utenforskap er komplekst, det er også arbeidet med å forhindre at det oppstår, eller å hjelpe noen ut av det. De unge selv har i liten grad vært spurt om hva de har behov for, og vi ser at tiltakene som er tilgjengelige i dag ikke nødvendigvis stemmer overens med hva de selv ønsker.

– JEG KAN IKKE HUSKE AT NOEN FORSØKTE Å HJELPE MEG.

Unge i utenforskap som har vokst opp med lavinntekt har i stor grad en dobbel byrde, både ved familiens trange økonomi i seg selv og konsekvensene dette fører med seg. Samtidig har disse ungdommene mindre tro på at noe eller noen kan hjelpe. Gjennom intervjuene kommer det tydelig frem at få har opplevd at noen har forsøkt å hjelpe dem. De kan ikke utelukke at familien har fått hjelp på noe vis, men det er ikke noe de har hatt kjennskap til.

Foreldrene til økonomisk utsatte unge i utenforskap er den gruppen som i størst grad har klart å fange opp hvordan barna deres har det, uten at de har blitt fortalt om det. Det er rimelig å anta at de står i mange av de samme utfordringene selv og derfor lettere ser utfordringene enn mer sosiale utfordringer ungdom som har vokst opp med normalinntekt står i. Likevel har kun en av fem foreldre gjort noe som har hjulpet den unge ut av utenforskapet.

HVA MENER DU ANDRE BØR GJØRE FOR Å FORHINDRE UTENFORSKAP?

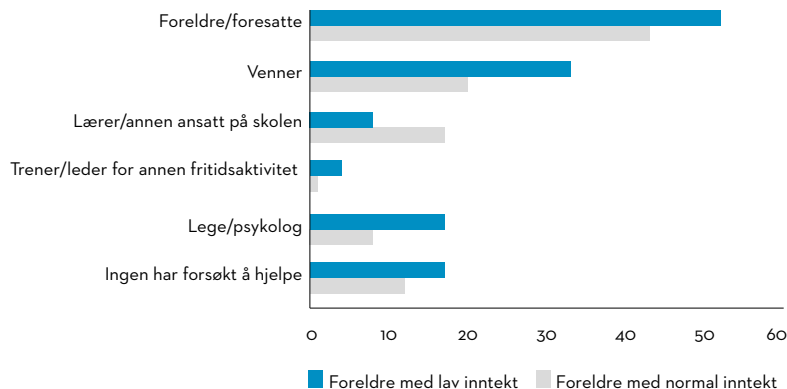
Som vi også så av forrige rapport oppgir de fleste som har kommet seg ut at utenforskapet «meg selv» som årsak. Tallet er likevel betydelig lavere hos dem som har vokst opp i en lavinntektsfamilie (5 av 10) enn hos dem som har vokst opp med normalinntekt (7 av 10). Flere oppgir at ingen har forsøkt å hjelpe dem.

Vi ser også at langt flere av ungdommene som har vokst opp i lavinntektsfamilier tror at det å lære mer om psykisk helse og følelser på skolen kunne ha forhindre utenforskapet deres, i tillegg til at skolen burde ha jobbet mer aktivt med inkludering. Særlig ungdommene som har vokst opp med en forelder som er eneforsørger oppgir dette.

Blant intervjuobjektene kommer flere av stadig tilbake til at det eneste som kan hjelpe er en trygg og stabil økonomi. Utover det har de liten tro på at noen kunne ha gjort noe for å bedre situasjonen deres.

– DET HOLDER IKKE Å SPØRRE OM HVORDAN DET STÅR TIL HJEMME, VOKSNE MÅ SPØRRE OM MER KONKRETE TING SOM HVORFOR MAN IKKE HAR MED MATPAKKE.

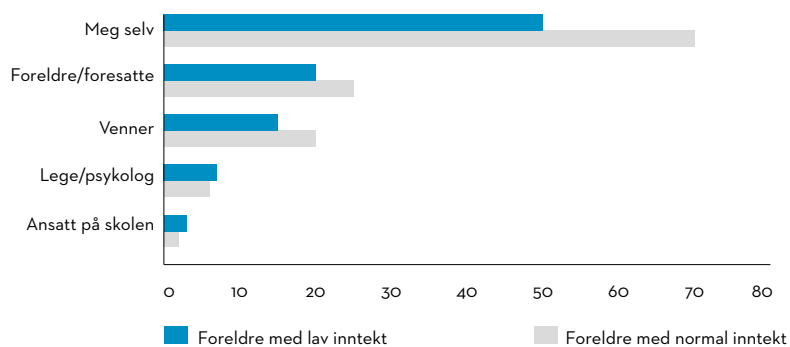
HAR NOEN SOM KJENNER TIL SITUASJONEN DIN GJORT EN INNSATS FOR AT DU SKAL FÅ DET BEDRE?

– Å HA MER PENGER HADDE HJULPET. JEG SKULLE ØNSKE DET VAR BEDRE STØTTE-ORDNINGER FOR ALENEFORSØRGERE, OG MER RETTFERDIGE STIPEND-ORDNINGER FOR ELEVER SOM HADDE FORELDER SOM VAR ALENEFORSØRGER.

ER DET NOEN SOM HAR KLART Å HJELPE DEG UT AV UTENFORSKAPET DITT?

OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER

Å redusere levekårsutfordringer vil også forebygge utenforskap

20 000 færre barn ville vokst opp i fattigdom dersom barnetrygden hadde vært justert opp i tråd med prisveksten. Å styrke økonomien til bykommuner og støtten til barnefamiliene er en viktig del i kampen mot barnefattigdom.

Antall fattige barn i Norge er doblet siden år 2000, og 1 av 10 vokser i dag opp i en lavinntektsfamilie.

Fattigdom er en av de største risikofaktorene vi har for psykiske helseplager. Sannsynligheten for å utvikle angst, depresjon og atferdsproblemer er for eksempel seks ganger høyere hos barn som vokser opp i økonomisk utsatthet, enn for andre barn. I tillegg viser forskning at det er en risikofaktor som kan få betydning for blant annet språkutvikling, skolegang og utdanning, helse og hvordan livet blir som voksen.

Å vokse opp med dårlig familieøkonomi kan altså ha konsekvenser her og nå, men også for barnets muligheter videre i livet. Som vi har sett i denne rapporten er en stor andel av de ungdommene som faller utenfor, vokst opp i en lavinntektsfamilie. Det er også disse ungdommene som sliter mest med å bli en del av fellesskapet igjen.

Sjansene for at barn som vokser opp med svært mange belastninger i livet får utfordringer, er betydelig større enn for barn som har vokst opp under trygge familieforhold. I forrige rapport tok vi for oss psykisk-helse-aspektet av et utenforskap, og hva som trengs

for å forebygge utfordringene barn og unge som etter hvert havner i et utenforskap står i. Dette er også gjeldene for dem som har vokst opp i lavinntekt. Likevel vil det være avgjørende for denne gruppen at man også forebygger levekårsutfordringer gjennom å sikre grunnleggende velferd for alle.

BARNETRYGD

Barnetrygden ble ikke endret i årene mellom 1996 og 2019. Statistisk sentralbyrå regnet i 2014 ut at 18 000 færre barn ville vokst opp i fattigdom dersom barnetrygden hadde vært justert opp i tråd med prisveksten. I dag er tallet anslått til å være mellom 20–25 000.

I 2019 så vi en liten økning i barnetrygden for alle barn, og i 2020 økte den ytterligere noe for barn under 6 år. Dette er et steg i riktig retning, samtidig er det ikke nok til å få en effekt for de barna som trenger det aller mest. Selv om småbarnsfamiliene er de som har sakkert mest akterut, får ikke alle familier bedre økonomi med årene. De som selv har vokst opp i en lavinntektsfamilie forteller at de selv ikke merket konsekvensene av det før de var i 10–12-årsalderen. For å sikre at de mest sårbare barna ikke faller utenfor er det derfor viktig at barnetrygden økes for hele aldersspennet.

HVORFOR FOR ALLE?

- Barnetrygden er en ordning for økonomisk omfordeling mellom dem i samfunnet vårt som har barn, og dem som ikke har det. Ved å behovsprøve barnetrygden endrer vi barnetrygdens funksjon. Den går fra å være en omfordeling mellom dem med og uten barn, til å handle om fordeling mellom fattig og rik. Til det har vi allerede skattesystemet.
- Tiltak som kun er rettet mot en del av befolkningen er mer utsatt for kutt i nedgangstider. Behovsprøving vil gjøre barnetrygden sårbar.
- En universell barnetrygd skaper ingen fattigdomsfelle.
- Av andre behovsprøvde ordninger, som redusert foreldrebetaling i barnehage, kan vi se at mange av dem som har rett på dette ikke benytter seg av ordningen. Ofte har de ikke fått informasjon om at ordningen finnes. Noen velger også å ikke søke da de opplever det som stigmatiserende.
- Å beregne behovet ut fra likningen tar ikke høyde for at en families økonomiske situasjon kan endres brått. Fra andre slike ordninger hører vi historier om saksbehandlingsfeil, og lange behandlingstider. Det kan få store konsekvenser for et barn.

«FOR Å GI ALLE BARN ET LIKEVERDIG TILBUD MENER VOKSNE FOR BARN AT SKOLENE I LEVEKÅRSUTSATTE OMRÅDER MÅ STYRKES.»

I mange kommuner regnes barnetrygd som en del av inntektsgrunnlaget for beregning av sosialhjelp. Dette gjør at barnetrygden ofte avkortes til dem som trenger den aller mest, handlingsfeil, og lange behandlingstider. Det kan få store konsekvenser for et barn.

STYRKING AV LEVEKÅRSUTSATTE OMRÅDER

Likeverdige tjenester betyr ikke like tjenester, men at tjenestene skal være tilpasset den enkeltes behov. De siste årene har vi sett en utvikling der de største levekårsutfordringene har hopet seg opp i enkelte byområder, og at andelen barnefamilier med lavinntekt er større her enn i resten av landet.

I enkelte områder er det store sosiale utfordringer som særlig berører barn og unge. Andelen av unge som sliter med psykiske utfordringer er høy i disse områdene, og mange hverken trives eller fungerer godt på skolen.¹

Når mange barn og unge sliter, kreves det ekstra innsats av skolene.

Samtidig er skole- og læringsmiljøet krevende ved noen skoler. By- og levekårsutvalgets undersøkelser i forbindelse med NOU 2020:16 dokumenterer at skoletilbudet i utsatte områder har lavere kvalitet enn andre steder. Det kan ha en negativ effekt på barns livskvalitet og læring. En større andel av ressursene ved skolene går til andre formål enn ordinær undervisning sammenliknet med andre områder i byene, sammensetningen av voksenpersonellet er annerledes og andelen lærere med godkjent lærerutdanning er lavere.²

For å gi alle barn et likeverdig tilbud mener derfor Voksne for Barn at skolene i levekårsutsatte områder må styrkes.

GRATIS BARNEHAGE OG SFO

Barn og unge i utenforskap strever ofte med sosiale relasjoner og er ofte ensomme. Dette gjelder spesielt dem som har vokst opp i økonomisk utsatthet. Det er avgjørende med høy deltakelse i barnehage og SFO for å sikre at alle barn får samme mulighet til å utvikle en grunnleg-

¹ Andersen, Patric Lie, Dæhlen, Marianne – Ung i bydel Grorud, en analyse av Grorud-ungdoms levekår i 2015 (2016)

² NOU 2020: 16 Levekår i byer – Gode lokalsamfunn for alle – By- og levekårsutvalget

«FOR Å ØKE DELTAKELSEN BLANT BARN OG UNGE FRA LAVINNTEKTSFAMILIER ER DET DERFOR VIKTIG MED EN KOMPETANSEHEVING PÅ HVORDAN MAN AKTIVT JOBBER MED INKLUDERING I FRIVILLIG SEKTOR.»

gende relasjonell kompetanse, og å skape nære relasjoner også utenfor hjemmet.

Både i denne, og i forrige rapport, ser vi at barn som havner i utenforskap i liten grad har fått den hjelpen de har behov for, og at de som har blitt fanget opp har blitt det altfor sent. Vår forrige rapport viste behovet for et kompetanseløft blant ansatte i skole og barnehage, og en styrking av lavterskeltilbud som helsestasjon og skolehelsetjenesten for å kunne sette inn tidlig innsats. Dette vil ikke ha effekt dersom de barna det gjelder ikke deltar på de aktuelle arenaene.

Av andre behovsprøvde ordninger, som redusert foreldrebetaling i barnehage, kan vi se at mange av dem som har rett på dette ikke benytter seg av ordningen. Ofte har de ikke fått informasjon om at ordningen finnes. Noen velger også å ikke søke da de opplever det som stigmatiserende. De seneste årene ser vi at småbarnsfamiliene har fått en dårligere økonomi sett opp mot resten av befolkningen. Med gratis

barnehage og SFO vil man også kunne kompensere for dette, uten å aldersregulere barnetrygden,

SOSIALSTØNAD

Utøvelsen og behandling av søknader om sosialstønad varierer stort mellom kommuner. En gjennomgang Voksne for Barn har gjort av tilsynssaker hos Statsforvalteren viser at det er hyppige brudd på regelverket, og at prinsippet om barnets beste i liten grad legges til grunn for beslutninger som omhandler barn, selv om regelverket på området ivaretar barn på en tilstrekkelig måte.

FERIE- OG FRITIDSAKTIVITETER

Tilbud om ferie- og fritidsaktiviteter er uvurderlig for mange barn som vokser opp i lavinntektsfamilier. Voksne for Barn er bekymret for at de som trenger disse tilbudene aller mest allikevel ikke får mulighet til å delta, fordi familien ikke har råd til utstyret som trengs, at foreldrene ikke har mulighet til å hente og bringe på grunn av økonomi eller arbeidstid. De som bor i mer sentrale områder har i mange tilfeller heller ikke råd til busskort. Dette

forteller også informantene i denne rapporten.

Fritidskortet er i seg selv en god universell ordning, men for å sikre at alle kan nyttiggjøre seg dette må kommunenes ordninger for utlån av utstyr utvides og styrkes parallelt med at fritidskortet innføres. I tillegg bør det sees på ordninger for transport, spesielt i mindre tettbygde områder.

Som det også kommer frem i denne rapporten har de fleste hatt mulighet til å delta på noen form for fritidsaktivitet under oppveksten, på tross av familiens økonomi. At de likevel har valgt å ikke delta har i mange tilfeller handlet om sosiale utfordringer, ikke det at de ikke har råd. Vi ser også at ledere for fritidsaktiviteter oftere fanger opp, og gjør noe med, økonomiske vansker enn med sosiale. For å øke deltakelsen blant barn og unge fra lavinntektsfamilier er det derfor viktig med en kompetanseheving på hvordan man aktivt jobber med inkludering i frivillig sektor, og blant ledere og eiere av fritidsaktiviteter for barn og unge.

KONTANTSTØTTE

Tall fra NAV viser at de som ikke var sysselsatt før fødsel har et langt større forbruk av kontantstøtte enn andre foreldre.³ For å sikre at barn som vokser opp i en lavinntektsfamilie får samme mulighet til å utvikle sin relasjonelle kompetanse er det viktig med høy deltakelse i barnehage, derfor er det mer hensiktsmessig å bruke midlene som i dag brukes på kontantstøtte til gratis barnehage. I de tilfellene der foreldre må vente på barnehageplass bør kontantstøtten erstattes av en ventestøtte.

³ <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/analyser-fra-nav/arbeid-og-velferd/arbeid-og-velferd/hvem-mottar-kontantstotte-og-hvordan-bruker-de-den>

VOKSNE FOR BARN MENER:

- Barnetrygden må indeksreguleres for alle barn.
- Barnetrygden skal ikke regnes med ved beregning av sosialstønad.
- Unges inntekt skal ikke være en del av beregningen av foreldrenes sosialstønad.
- Barnehage og SFO gjøres gratis for alle.
- Fritidskortet må styrkes og videreføres. Det må snarest utvides til å også inkludere utstyr og transport.
- Frivillighet Norge må utarbeide en landsomfattende opplæring i inkludering av barn og unge for alle fritidsledere.
- Overføringene til større bykommuner må økes. Midlene skal øremerkes styrking av skoler, barnehager og andre tjenester for barn og unge i levekårsutsatte områder.

«JEG VAR PÅ BESØK HOS
EN VENNINNE OFTE OG
DA SKJØNTE JEG HVA EN VANLIG
MIDDAG VAR. (...) JEG TROR DE
SKJØNTE AT VI HADDE DÅRLIG
RÅD FORDI JEG BLE OFTE
INVITERT PÅ MIDDAG.»

Voksne for Barn • Stortorvet 10 • 0155 Oslo • Telefon: 488 96 215 • vfb@vfb.no • vfb.no